

LUKÁTS JÁNOS

Örökre veszve nem lehet

Elmer István regényéről

Amikor a magyar könyvkiadásban megjelenik egy-egy új Görgey-életrajz, az olvasó gyakran úgy érzi, hogy eljött (vagy: újra eljött) a nemzeti önvizsgálat ideje. Vagy legalább is az eltöprengés órája. Aféle szegletkő Görgey, amelybe azonban nemcsak belerúgni, benne elbotlani vagy kereket törni lehet, hanem hozzákötni kocsinkat, hogy ne zuhanjunk szakadékba.

A szabadságharc másfél esztendeje a magyar történelemnek bizonyosan az egyik legismertebb időszak, miközben a legvitatottabb és legtöbb véleményt ütköztető periódusa is. Hány személyt tett ismertté (valójában halhatatlanná) a magyar utókor számára, az érzelmi és a morális skála különböző fokain állókat. És hányat ítelt meg sommásan, hibásan, – de

hát: az árnyalásnál könnyebb az egyszerűsítés. Görgey személye körül máig fel-felbukkannak az értelmi és indulati hullámok, nem feltétlenül a józan mérlegelés szándékával. Görgey és Kossuth? Görgey vagy Kossuth? Vagy napjainkra sem a szembeállítás, sem az egységbe foglalás nem kellően szalonképes, és nem megnyugtatóan elfogadható?

Két markánsan különböző személyiségstípus, két gondolkodásmód képviselői ők ketten, s bizonyosan az egyszerűsítő véleményalkotás akarja a párba állítást eltüntetni, egyiket a másik alá-főlé állítani, a vitát a jó-rossz kétpólusú alternatívái szerint eldönteni.

Elmer István Görgey-életrajzot ír. Vagy annak egy részét, a majd száz-esztendőös életnek azt a másfél esztendejét, amely viselője nevét fölemelte és letaszította, de mindenképpen megkerülhetetlenné tette. A többi kilencvenhat évből csak morzsákat ismerünk meg, még ha tanulságosak is az anyának kijáró keserű megkülönböztetés, illetve az ablakot bezúzó utcafény pillanatai.

A felvidéki mértékkel módos nemes fiú „az ő köreibben” szokásos karriernek nézett elébe az 1830–40-es években, a katonaiskola egyúttal „jó is-

kola” is volt az ifjú Görgey számára, hogy a „monarchiában gondolkodó” osztrák hadfiak szemléletét megismerje, megértse és annyit fogadjon el belőle, amennyi „a fegyelem emberének” szükséges. És megtapasztalja a szemlélet korlátait és korlátoltságát is. Görgey (aki mindvégig a Görgei névalakot használta!) már húszas évei végén kilépett a hadseregből, érdeklődése a vegytan irányába fordult, és egyetemi katedráról ábrándozott.

Önéletrajzi kirakójáték felnőtteknek, pillanatképek a másfél év magyar történelméből, de leginkább egy kegyetlenül szigorú elme és egy fegyelmeztet lélek reflexiói az emberi és a nemzeti környezet jelenségeire? Egyes szám első személyben nyilatkozik meg Elmer-Görgey, értelmi és akarati világa időnként nagy részletességgel bontakozik ki. Érzelmi megnyilatkozásait többnyire féken tartja, már csak azért is, mert éppen az érzelmek és hangulatok tobzódását tapasztalja maga körül politikában, emberközi kapcsolatokban, a történelmi tanulságok megítélésében. Ezt az érzelmi burjánzást az egyénre felszínesnek, a nemzetre életveszélyesnek tartja.

Görgey katona, a parancsosztás és a parancsteljesítés embere. A tervezés és az előrelátás a feladata, valamint – de hiszen, ez természetes – a felelőssége alá adott emberéletek és felszerelések megóvása, a lehetőségek végpontjáig. A katona – Görgey esetében egy nemzet szabadságharcában – nem cserélgetheti véleményét, nem váltogathatja nézeteit, még ha a politika művelői és sugallói számára ez elfogadható tevékenység is. A lelkesedés (és a vele kapcsolatos kockázatás) a *katona* számára nem a hadművelleti terület része, még ha az *ember* gesztusai között nyilvánvalóan jelen is van, különösen egy nemzeti felkelés idején.

Görgey jószérével az ismeretlenségéből robban bele a szabadságharc hadi tettei, de még inkább példaértékű vezetői közé, amikor kivégezteti a kémkedésben tetten ért Zichy Ödön grófot. A bátor ítélet, a tett mögött meghúzódó plebejus szellem egyszerre ismertté teszi a döntés meghozóját. Görgey katonai karrierje felível, hamarosan (de hát a másfél esztendőben csakis *hamarosan* történhetnek a dolgok – vagy sehogy!) tábornok, majd fővezér lesz. Amint emelkedik pályája, ugyanolyan mértékben nő elégedetlensége, sőt bizalmatlansága is. A politikai vezetés kapkodásaitól, elmulasztott és elhamarkodott döntéseitől meg akarja óvni a hadsereget, miközben nyilvánvaló, hogy a hadsereg (a közkatona és a hadvezér) számára a legfőbb parancs: a parancsvégrehajtás.

A szabadságharc hadseregében – különösen az első hónapokban – komoly gondok vannak. A tisztek a közös hadseregére (és hadurára, V. Ferdinánd császár-királyra) tettek esküt, ezt most nem könnyű átértékelni a Honvédelmi Bizottmányra és Kossuth Lajosra. A közkatonák egyik része nemzetőrből „minősítettett át” honvéddé, másik része toborzás útján a zászlók alá került földműves, iparos fiatal (gyakran gyermek- vagy diákkorú). A lelkesedés – már említődött – legalább akkora szerepet játszott honvédnek állásukban, mint a fegyelem és a szakszerű fegyverforgatás vágya.

Amikor Görgey kalandos téli hadjáratára vállalkozik (kényszerül!), ebből a vegyes értékű közösségből akar ütőképes és fegyelmezett hadsereget formálni. Elsősorban a saját példájával, a következetes szigorral, amelyet azonban személyes érdeklődéssel és céljai értelmezésével ér el. A tisztikarból eltávoznak többen; akik maradnak, azok lelkiismeretük szavát követik. Görgey váci kiáltványa ezt a dilemmát akarja megoldani – a katonák számára megnyugtató lesz a szándék, a kormány számára nem. A kormány, a politikusok (a bürokraták, a diplomaták) mintha más nyelven beszélnének (más nyelven beszélnek!), még ha természetesen ők is a szabadságharc hívei, részesei, a forradalmi célok és elvek megvalósítói. De nem katonák, nem a parancs kiosztói vagy végrehajtói, nem hadbírótság előtt felelnek elhibázott döntéseikért. Mire Görgey háromszáz kilométerrel keletebbre kilép a bányavárosok felvidéki füzéréből, ütőképes hadsereggel rendelkezik, amely „tűzbe megy” vezéréért, legfeljebb a felszereléssel van gond továbbra is alkalmanként.

Elmer István nem a szabadságharc történetét írja, ő Görgey gondolkodásmódját, tetteinek lelki és tudati mozzatát, érveit és töprengéseit veszi sorra. Az érveket a józan ész sugallja, némelykor az etika tilalma szorítja vissza, a katonai eskü, a hadi szokás (hadi becsület) és a forradalmi hétköznapi változása egyaránt árnyalja a döntéseket. A császári tisztekkel – mint a monarchia valamennyi tisztje – ő is személyes ismeretségben és fegyverbarátságban áll, 1848-tól a személyesség megmaradt, a barátság megszakadt (némelykor könnyen, némelykor kegyetlen kiábrándulás következményeként).

Győztes csaták és veszített ütközetek váltják egymást, a győzelem is lehet véletlen eredménye vagy az ellenfél hibája, a csatavesztés is történhet hősi küzdelem után vagy ostoba félreértés következtében. Görgey soha nem menti vagy dicséri magát, sikereit a sereg sikerének tartja, ő maga – hangsúlyozza – csak a „katonai kötelezőt” tette hozzá. A kegyetlenségig igazságos önmagával, de vezértársaival is. Sokan nem szeretik, sokan félnek tőle, a gyengébbek riadoznak, a megalkuvásra hajlamosak utálják. Sokan értik Görgey gondolkodását, ezért félnek tőle, mások számára érthetetlen a tett, az indokolás is.

Kossuth hol rajong érte, hol bizalmatlan vele szemben, általában mindkét gesztust rossz időpontban alkalmazza. Kossuth az országgyűlés, a Honvédelmi Bizottmány engedelmes kiszolgálóját akarja Görgeyben és a hadseregben látni, aki akár napi változatossággal követi a kormányülés (vagy a kormányzói kedély) változásait.

Görgey nincs jó emberi kapcsolatban egy sor tisztjával, de még inkább hadi együttműködésüket tartja elégtelennek. Hibának érzi D. lengyel tábornok váratlan és indokolatlan fővezéri kinevezését. Kapcsolatuk feszült, sőt ellenséges lesz, a kenyértörés után azonban Kossuthal sem találja meg már a szót. A hadi logika ellenére, mintegy a közakaratnak engedve Görgey Komárom alól visszafordul, és Bécs helyett Buda ostromába fog. Az ostrom

elhúzódik, az osztrák sereg újjászervezetten támad ismét, most már orosz segítséggel. Görgey súlyos fejsérülést szenved, mozgás- és gondolkodási készsége hetekre meggyengül, a katonai vezetés kikerül kezéből, a kormány Dél-Erdélybe menekül, a hadsereg is oda vonul vissza. A szabadságharc végórái ezek. Görgey „véres fejjel” kapja meg a teljhatalmat Kossuthtól, ennek akkor már inkább a használhatatlanságát érzékeli, hogy az ország (a Honvédelmi Bizottmány, a kormány, a hadvezetés) kudarca az ő nyakába varródott...

Aki nem ismeri (még, már, egyáltalán) az 1848–49-es magyarországi forradalom és szabadságharc történetét, ebből a könyvből nem fogja alaposan és részletekbe menően megismerni. Sem eseményeit, sem helyszíneit, sem személyeit. De valami egészen mást igen! Egy, a történelem sodrának az élvonalába került, nagy formátumú személyiség gondolatait, hallatlanul erős akaratát, tetteit és a tettek mozgatóit. Görgey ugyanabban a nagyszerű eseménysorozatban kapott szerepet, amelyben 1848–49 hősei, résztvevői és néma szemlélői. Más érvekkel, más megfontolásból, a hazáját szerető magyar katonatiszt gondolkodásmódját mondta el (töprengte végig) ő maga, Elmer István mélyen beleérző tolmácsolásában. Sebláza óráiban fogalmazza meg Görgey a maga számára a szándékokat és a tanulságokat. Ennek a töprengésnek a zárómondata a könyv címe: „Örökre veszve nem lehet”.

(Új Ember Kiadó, Bp., 2014, 276 oldal)